

Підсумок року

2023-2024

Із заснуванням у червні 2023 року **Центру польських та українських студій Віадрина** (*Viadrina Center of Polish and Ukrainian Studies (VSPU)*) шляхом злиття **Центру міждисциплінарних польських студій та кафедри історії України** університет створив наукову установу для об'єднання та посилення міждисциплінарних досліджень польського та українського суспільства, культури, політики, економіки, правових змін у минулому та сьогоденні в європейському та глобальному контексті, а також у їхній транснаціональній перспективі. Таким чином, Віадрина продовжує реалізацію свого засадничого завдання, яке полягає у сприянні міждисциплінарності та інтернаціональності, німецько-польському та, відповідно, східноєвропейському співробітництву і загальноєвропейській інтеграції.

Керівниками центру стали професорка, д-р Дагмара Яесьняк-Кваст та професор, д-р Андрій Портнов. До складу **Науково-консультативної ради** увійшли шість відомих міжнародних вчених: професор, д-р Рорі Фіннін (Кембриджський університет), професорка, д-р Тереза Гардоцька (Гуманітарно-суспільний університет SWPS, Варшава), професорка, д-р Наталія Ханенко-Фрізен (Альбертський університет), професор, д-р Брайан Портер-Шуч (Мічиганський університет), професорка, д-р Магдалена Саріуш-Вольська (Німецький

історичний інститут, Варшава) та професор, д-р Ярослав Притула (Український католицький університет, Львів).

Урочисте відкриття відбулося 30-го листопада 2023 за участі багатьох видатних гостей. Поряд з вітальними словами міністерки науки Бранденбурга д-ра Мані Шюле, заступника посла Польщі Павела Ґронова та українського посла Олексія Макєєва, основна увага була зосереджена на науковій значущості нового центру: «Цей центр є великим здобутком для німецької науки. Прозорість навіть у назві є важливою для того, щоб зробити українознавство більш помітним у політичному дискурсі», – сказала професорка, д-р Марен Рьогер, директорка Інституту історії та культури Східної Європи ім. Ляйбніца в Ляйпцигу, під час панельної дискусії, яку модерував професор українознавства Кембриджського університету Рорі Фіннін

Розпочавши свій виступ, він наголосив, що надання студентам інтелектуального інструментарію, щоб дізнатися більше про Польщу та Україну, є частиною повсякденного життя багатьох присутніх у залі. «Сьогодні у цій дискусії ми хочемо дізнаватися не лише про ці країни, але й разом з цими країнами. Що ми виграємо, якщо сприйматимемо Польщу та Україну справді серйозно – не тільки як об'єкти дослідження?» У своїй святковій промові «Українські студії у Віадрині. Роздуми про нові

можливості та виклики» професор Андрій Портнов окреслив можливості для україністики у Віадріні та наголосив на великому потенціалі, який криється у поєднанні видатного регіонального досвіду німецько-польського прикордоння та трансрегіонального, транснаціонального підходу.

Саме до моменту відкриття надійшла перша згода про підтримку україністики у Віадріні: Фондація Курта і Марги Мьольльгаард надасть фінансову допомогу протягом наступних двох років для розвитку кількох форматів, спрямованих на покращення мережі міжнародних українознавчих студій. Серед них **науковий блог «Переплетіння: польські та українські студії» (*Entanglements. Polish and Ukrainian Studies*)**. З нагоди першої річниці центру ми опублікували блог, перший допис якого складається з 10 роздумів на тему «Які нові перспективи для дослідження Центральної та Східної Європи можуть відкрити спільні польсько-українські студії?» (*What new perspectives for research on Central and Eastern Europe could be opened up by entangled Polish-Ukrainian studies?*)

Дослідження, конференції та публікації

Важливим напрямом наукових досліджень VSPU є **трансформація в Центрально-Східній Європі**. Після затвердження в 2023 році другої фази спільного проекту «Модернізаційні блокади в економіці та науці НДР. Виникнення та наслідки у внутрішньонімецькому порівнянні та в порівнянні з сусідніми країнами Центрально-Східної Європи (*Mod-Block-DDR*) з обсягом фінансування 625 000 євро лише для VSPU до вересня 2025 року, можна згадати інші важливі результати у вигляді доповідей на конференціях та публікацій. Особливо слід

відзначити монографію д-ра Фалька Фладе «Інновації та планова економіка?» (*Innovation und Planwirtschaft?*) опубліковану видавництвом Duncker & Humblot. Варто також виокремити дослідження «Перешкоди на шляху соціалістичної модернізації та перехідного періоду. Досвід Східної Німеччини та Польщі» (*Roadblocks to the Socialist Modernization Path and Transition. Evidence from East Germany and Poland*), опубліковане 2024 року видавництвом «Palgrave Macmillan» за редакцією професорів Ютти Гюнтер, Даґмари Яєсьняк-Кваст, Удо Людвіґа та Ганса-Юргена Ваґенера, метою якого є представлення результатів першого етапу проекту англомовної спеціалізованої аудиторії. [1]

Професорка, д-р Яєсьняк-Кваст, яка керувала проектом разом з університетами Бремена та Сні, окреслює подальші завдання: «Результати першого етапу дослідження тепер мають бути перевірені шляхом порівнянь і зіставлень із сусідніми країнами Центрально-Східної Європи, зокрема, Польщею, Чехією та Україною».

Ще одним важливим напрямком досліджень є **німецько-польсько-українські взаємозв'язки в минулому і сьогоденні, історія німецько-української науки та культурний трансфер, а також інтелектуальна історія Центрально-Східної Європи**. З-під пера професора Портнова з'явилися численні **публікації**, серед яких «Польща та Україна: спільна історія, асиметрична пам'ять» (*Polska i Ukraina: wspólna historia, asymetryczna pamięć*, Berlin-Warszawa 2023), «Омелян Прицак та інтелектуальні витоки українського «Гарвардського дива» (*Omeljan Pritsak and the Intellectual Origins of the*

[1] Огляд попередніх результатів досліджень містить також том 11 серії Міждисциплінарних польських студій, опублікований наприкінці 2022 року: „Transformation in Polen und Ostdeutschland. Voraussetzungen, Verlauf und Ergebnisse“ у редакції Фалька Фладе, Анни Штайнкампа та Конрада Валерського.

Ukrainian „Harvard Miracle“, Harvard University Press 2024), разом із Тетяною Портновою: *Дніпро. Біографія великого міста в степу* (Віхола 2024). Слід згадати також видання (у співавторстві з Наталією Котенко-Вусатюк) антології «Поезія проклятих. Антологія української поезії, відібрана та перекладена Освальдом Бурггардтом (Юрієм Кленом)». Двомовне видання: німецькою та українською мовами. (*Dichtung der Verdammten. Eine Anthologie ukrainischer Dichtung, ausgewählt und übertragen von Oswald Burghardt (Jurij Klen)*). Arco-Verlag 2024).

У 2024 році завершився **процес габілітації** д-ра Штефана Ріндлісбахера. У своїй габілітаційній роботі він досліджував питання демаркації кордонів у ранній радянській державі. Габілітаційна комісія факультету культурології Віадріни прийняла одногосно габілітаційну роботу «Смертоносна марнотратність. Початок Голокосту в Генеральній губернії» (*Mörderische Verschwendung. Der Beginn des Holocaust im Generalgouvernement*), яке представив інший історик VSPU, Франк Грелка. Отримання докторського звання очікується на початку 2025 року. У грудні 2024 року Йоганнес Кляйнманн успішно **захистив дисертацію** на тему «Емансипація через трансформацію? Політика та дебати щодо праці та гендеру в Польщі (1980–2004)» (*Emanzipation durch Transformation? Politiken und Debatten zu Arbeit und Geschlecht in Polen (1980–2004)*), під **спільним керівництвом** Віденського університету та університету Віадріна.

2023/2024 був насичений **науковими конференціями та симпозиумами**. 100-річчя від дня народження лауреатки Нобелівської премії з літератури Віслави Шимборської ми відзначили в середині листопада 2023 року міжнародною конференцією «Дехто любить поезію...» – *Міжнародне сприйняття творчості Віслави Шимборської*, організовану у співпраці з Фондом Карла Дедечія та

Вроцлавським університетом. Результати цієї конференції опубліковані наприкінці 2024 року в **14-му томі** серії видань VSPU «IPUS».

Першою конференцією 2024 року став **симпозіум** «Німецько-польський прикордонний регіон: економічна співпраця між візією та реальністю» (квітень 2024 року), на який були запрошені VSPU та Франкфуртська мережева майстерня. У центрі уваги цього заходу були тези дослідження Даніеля Садецького про бізнес-локацію Франкфурт-на-Одері – Слубіце. Розширена версія цього дослідження опублікована в січні 2025 року в **15-му томі** серії IPUS німецькою та польською мовами.

У травні 2024 року центр організував третю наукову конференцію ім. Професора Яна Вінецкого (**3rd Prof. Jan Winiecki Scientific Conference**), на яку до Віадріни завітали двоє із найважливіших авторитетів у сфері трансформаційних досліджень – професор Лешек Бальцеревич та професор Філіп Тер.

У вересні 2024 року у Віадріні вперше відбулася конференція міжнародної дослідницької мережі «Напруженість у Європі» (*Tensions of Europe*). Мережа зосереджується на міжнародних дослідженнях, викладанні та передачі знань з технологій та європейської історії. Напередодні конференції, організованої VSPU у співпраці з Європейською Новою Школою цифрових студій (*European New School of Digital Studies (ENS)*), в якій взяли участь

близько 150 учасників, була проведена триденна літня школа, яку відвідало близько 20 молодих дослідників з багатьох європейських країн.

Останньою конференцією 2024 року став симпозіум «Польща та її сусіди у XX та XXI століттях, 1918–2022: спільності та розбіжності» (Poland and Its Neighbours in the 20th and 21st Century, 1918–2022. Convergences and Divergences“), організований 8 жовтня 2024 року у співпраці з факультетом соціології Варшавського університету.

VSPU також був представлений на низці інших конференцій у формі панельних дискусій, секцій та доповідей. Серед них – ювілейна конференція центру Viadrina Centers V/ORDERS IN MOTION «Оскаржуючи кордони 21-го століття» (Contesting 21st Century V/Orders) у вересні 2023 р., 6-й Конгрес польських студій у Дрездені (березень 2024 р.), гібридна конференція «Війна і погляд історика. Як життя під час катастрофи формує наше розуміння минулого» (War and the Perspective of Historians. How Living During Catastrophe Shapes Our Understanding of the Past) у Дніпрі (квітень 2024 р.), II Конгрес польських, литовських, українських та білоруських студій (вересень 2024 р.) у Варшавському університеті та 56-й Конвенція ASEES у Бостоні (листопад 2024 р.).

Викладання та літні школи

У вересні 2023 року у співпраці з університетом імені Адама Міцкевича в Познані VSPU організував першу німецько-польсько-українську літню школу «Стартапи, трансфер і цифрові студії» (Start Ups, Transfer and Digital Studies“), в якій взяли участь 30 студентів з усіх трьох країн. У вересні 2024 року в Торуні відбулася друга німецько-польсько-українська літня школа «Спільна Європа як простір і завдання».

Кожного семестру VSPU пропонує 8–10 **навчальних курсів** на польську та українську тематику німецькою, польською або англійською мовами. Особливим форматом кожного семестру є курси у співпраці з польським відділом Мовного центру, а з 2024 року – також із українським. Окремі курси проходять одночасно чотирма мовами. Під час спільних семінарів студенти презентують, обговорюють та читають тексти польською, українською, німецькою та англійською мовами. У січні 2024 року ми започаткували новий формат заходів у Віадрині з метою зміцнення української мови як академічної: відкриті лекції з україністики українською мовою **Open Lectures in Ukrainian Studies**. Загалом відбулося вже шість таких лекцій. Відеозапис лекції почесного президента Українського ПЕН-клубу Миколи Рябчука від 13 травня 2024 року набрав 4 690 переглядів на YouTube-каналі VSPU.

Вже вдруге д-р Каміла Шель-Мазурек змогла отримати грант на **реалізацію модуля Жана Моне**, присвяченого соціальній згуртованості в Європі. В рамках проєкту «Інтеграція в Європі? Соціальна згуртованість в Європі різноманітності: стратегії, суперечки, майбутнє» (Onboarding in Europe? Social Cohesion in a Europe of Diversity. Strategies, Controversies, Future“) вона викладає у Віадрині.

Мережа і трансфер

Для кращої співпраці у сфері студій із Східної та Центральної Європи за підтримки кафедр диктатури та демократії, Німеччини та Східної Європи від 1914 року до сьогодення, культури та історії Центральної та Східної Європи, східноєвропейських літератур, міждисциплінарних польських студій та історії України у Віадрині був заснований науковий колоквиум ім. Єжи Гедройця (**Jerzy Giedroyc Forschungskolloquium**). Від початку зимового

семестру 2023/24 року вже відбулося понад 50 лекцій з подальшим обговоренням. У літньому семестрі 2024 року відповідальним був професор Портнов, який, зокрема, запросив дослідників представити аспекти польсько-українських взаємозв'язків. Однією з найважливіших подій стала презентація книги «Потрясіння: що загрожує нашій демократії ззовні та зсередини» (Erschütterungen: Was unsere Demokratie von außen und innen bedroht) за участю одного з її авторів, колишнього президента Німеччини Йоахіма Гаука. Захід викликав такий великий інтерес, що його довелося перенести до лекційної зали.

У 2024 році Європейський університет Віадрина отримав грант від Німецької служби академічних обмінів (DAAD) на створення **Наукового альянсу міждисциплінарних українознавчих студій Франкфурт-на-Одері – Берлін (KIU)**. Альянс став переможцем конкурсу на створення міждисциплінарних українознавчих студій у німецьких університетах спільно з «Denkraum Ukraine» (Простір для роздумів) при університеті Регенсбурга. DAAD надає мережі майже 2,5 мільйона євро до кінця 2028 року. До Наукового альянсу входять Центр східноєвропейських та міжнародних досліджень (ZOiS), Берлінський університет Гумбольдта, Вільний університет Берліна, Берлінсько-Бранденбурзька академія наук і Берлінський вищий науковий коледж. На додаток до програми мобільності для науковців, це фінансування уможливить

реалізацію важливих складових українознавчих студій у Віадрині, серед іншого сертифікатну програму з українознавства, міждисциплінарний аспірантський колегіум та створення Українського конгресу для міжнародної мережі взаємодії українознавчих досліджень.

У співпраці з Інститутом імені Пілецького, Берлінським центром історичних досліджень Польської академії наук та Федеральним архівом працівники різних обласних архівів України були запрошені представити свою важливу і складну роботу в контексті війни під назвою **"Фортеця Архів Україна"** (*Festung Archiv Ukraine*). У 2024 році представники Державного архіву Київської області відвідали, зокрема, міський архів Франкфурта-на-Одері.

Організація публічних заходів з установами Берліна та Бранденбурга є важливим завданням VSPU. Прикладами можуть слугувати багатолюдна презентація книги Кароліни Кушик «У будинках інших» (*In den Häusern der anderen*) у музеї Кляйста (червень 2023 р.) та захід «Неочікувані висновки щодо модернізації в НДР і Польській Народній Республіці: потенціал для майбутніх трансформацій» (*Überraschende Befunde zur Modernisierung in der DDR und der Volksrepublik Polen: Potentiale für künftige Transformationen*) у представництві землі Бранденбург у Берліні, який відвідав, зокрема, Карстен Шнайдер, Державний міністр та Уповноважений Федерального уряду у справах Східної Німеччини (березень 2024 р.).

Спільно з Інститутом прикладної історії та Культурним форумом Східної Європи у жовтні 2024 року відбулася екскурсія «Центр знаходиться на сході» (**Exkursion „Die Mitte liegt ostwärts“**) з професором Карлом Шльогелем. Понад 60 випускників Віадріни, друзів та студентів професора Шльогеля відвідали історичні місця на схід від Одера. Синагога в Мендзижечі (Meseritz), придбана регіональним музеєм, та новий музей у Збоншині (Bentschen) продемонстрували великий потенціал цього регіону для німецько-польської діяльності в історичній галузі.

У 2024 році була розширена серія публікацій VSPU з міждисциплінарних польських студій – *Interdisciplinary Polish Studies* (IPS), що публікується видавництвом Harrassowitz Verlag. Тепер вона називається Міждисциплінарні польські та українські студії – **Interdisciplinary Polish and Ukrainian Studies** (IPUS). Загалом у 2023/2024 рр. було опубліковано три томи. Тематичний діапазон томів сягає від повоєнної єврейської історії в американській та британській окупаційних зонах Німеччини (IPS 12) до жіночих та гендерних студій у Польщі в період трансформації (IPS 13) та вшанування 100-

річчя від дня народження лауреатки Нобелівської премії Віслави Шимборської (IPUS 14). У січні 2025 року вийде наступний том серії, який міститиме дослідження про інвестиційну привабливість Франкфурта-на-Одері-Слубіце як бізнес-локації (IPUS 15).

→ публікації VSPU- 2023, → публікації VSPU- 2024

Найяскравішим прикладом медійної присутності VSPU у минулому році став документальний фільм на телеканалі ARTE «Чорна скринька Україна: боротьба за історію» („Blackbox Ukraine: Der Kampf um die Geschichte“ (2024), в якому в ролі експерта з української історії виступав професор Портнов. Ще один фільм телеканалу ARTE за участю професора Портнова про європейські прикордонні регіони у 1930–1945 роках перебуває у стадії розробки. Божена Козакевич дала інтерв'ю для документального фільму телеканалу ARD «Ленін – шлях до терору» (Lenin – Weg in den Terror). 1 серпня 2024 року інтерв'ю про значення Варшавського повстання для телеканалу MDR дав Франк Грелка. Професорка Яєсьняк-Кваст була учасницею численних програм телеканалу RBB. Крім того, вона з'явилася у ролі експертки у другій частині фільму «Німецько-польські відносини. Довгий шлях до зближення» (Deutsch-polnische Beziehungen. Der lange Weg der Annäherung“), виробництва Інституту кіно та візуалізації в науці та освіті (FWU), медійного інституту для 16 федеральних земель Німеччини. Цей фільм, разом з додатковими робочими матеріалами, буде доступний з нового 2025/26 академічного року для студентів у медіатеці FWU (<https://fwu.de/>).

Січень 2025

Даґмара Яєсьняк-Кваст/ Андрій Портнов